VENDULA HNÍDKOVÁ

ZOO
jako utopická vesnice

Menagerie, předchůdce novověkých zoologických zahrad, provází lidský rod zřejmě odpradávna. Ve starověku jsou různé formy zvěřinců doloženy zejména na panovnických dvorech od Číny po Babylonii, od Asýrie po Egypt či Řím. Rozvoj moderních zoologických zahrad má kořeny v osvícenském 18. století, kdy v roce 1765 Habsburkové prvně zpřístupnili veřejnosti vlastní menagerii ve vídeňském Schönbrunnu.

Záhy začaly vznikat obdobné zoologické parky i v dalších evropských metropolích, avšak vskutku svérázn ou kulisu života zvířat představuje příklad Budapešti. Zde byla ZOO založena v těsném sousedství městského parku Városliget, na jehož půdě se v roce 1896 konala důležitá výstava k oslavám „milénia“, tedy výročí tisíce let existence kmene Maďarů v Karpatské kotlině. Manifestace historické důležitosti maďarského národa se odehrávala v architektonickém rámci obdobného významu jako Jubilejní výstava v Praze.

Proto i pojetí přilehlé zoologické zahrady byla věnována srovnatelná péče. K návrhu areálu byli na počátku 20. století vyzváni architekti Károly Kós a Dezsö Zrumeczky, členové skupiny *Mladých*. Dohled nad celým projektem vykonávala odborná rada včetně architekta Kornéla Neuschlosse (1864–1935), autora hlavního vstupu zoo a některých pavilonů. Nastupující generaci architektů spojovalo zaujetí pro transylvánské lidové umění, které studovali přímo na místě, dokumentovali a následně přetavovali do svých návrhů. Hledání inspirace pro velkoměstskou zoo v pohorských vesnicích nepředstavovalo na počátku 20. století nijak ojedinělý kulturní fenomén. Obdobně s podněty čerpanými v odlehlé, tedy autentické venkovské tvorbě pracovali třeba finští architekti Eliel Saarinen (1873–1950), Armas Lindgren (1874–1929) a Herman Gesellius (1874–1916). Ale zároveň takový návrat ke kořenům prozrazuje silné ohlasy anglické architektury a hnutí Arts & Crafts.

Budapešťská zoologická zahrada založená na rovinatém území vyžadovala morfologické uzpůsobení terénu, vybudování umělé krajiny. Nově vytvořené prostředí mělo svými komorními rozměry evokovat charakter vesnice a v ní rozmístěných hospodářských dvorů. Koncept zemědělské usedlosti aplikovaný do uspořádání jednotlivých objektů se jeví jako přímý transfer z idylického venkova. Zde se však namísto domácího zvířectva chovají exotické druhy.

Detail hlavní vstupní brány a detail řezbářské dekorace s antropomorfními prvky.

Na základě podnětů z etnografického a částečně i orientálního materiálu vytvořili architekti značně exotický protipól moderního velkoměsta. Pavilon okrasného ptactva navozuje svým formálním pojetím dojem sakrálního rozměru. Objekt kočkovitých šelem v sobě obsahuje nejsilnější ohlas díla anglického architekta Charlese F. A. Voyseye (1857–1941), zatímco pavilon pro žirafy a zebry pracuje s odkazem wagnerovské moderny. Norský srub byl osazen do svahu umělé skály pro potřeby loveckého muzea. Nejbizarnější stavbou je bezesporu pavilon slonů a hrochů, v němž se snoubí islámské a hinduistické předobrazy. Pravidelnou strukturu pavilonu opic narušuje domek ošetřovatele, který je asymetricky přisazen ke konci podlouhlé budovy. Navíc výrazná dominanta štíhlé věže jako součást obydlí dává jednoznačně najevo, kdo je pánem tvorstva.

V době svého vzniku byla zoologická zahrada oblíbeným cílem nedělních procházek rodin z měšťanských kruhů. Dnes je celý areál po rozsáhlé rekonstrukci a je zarážející, do jaké míry byl upřednostněn princip památkové ochrany před bazálními potřebami zvířat. I přes nesporné vizuální hodnoty celého komplexu proto nemůže člověk z takového srovnání vyjít příliš humánně.

Vlevo: Pavilon okrasného ptactva a voliéra veverek.
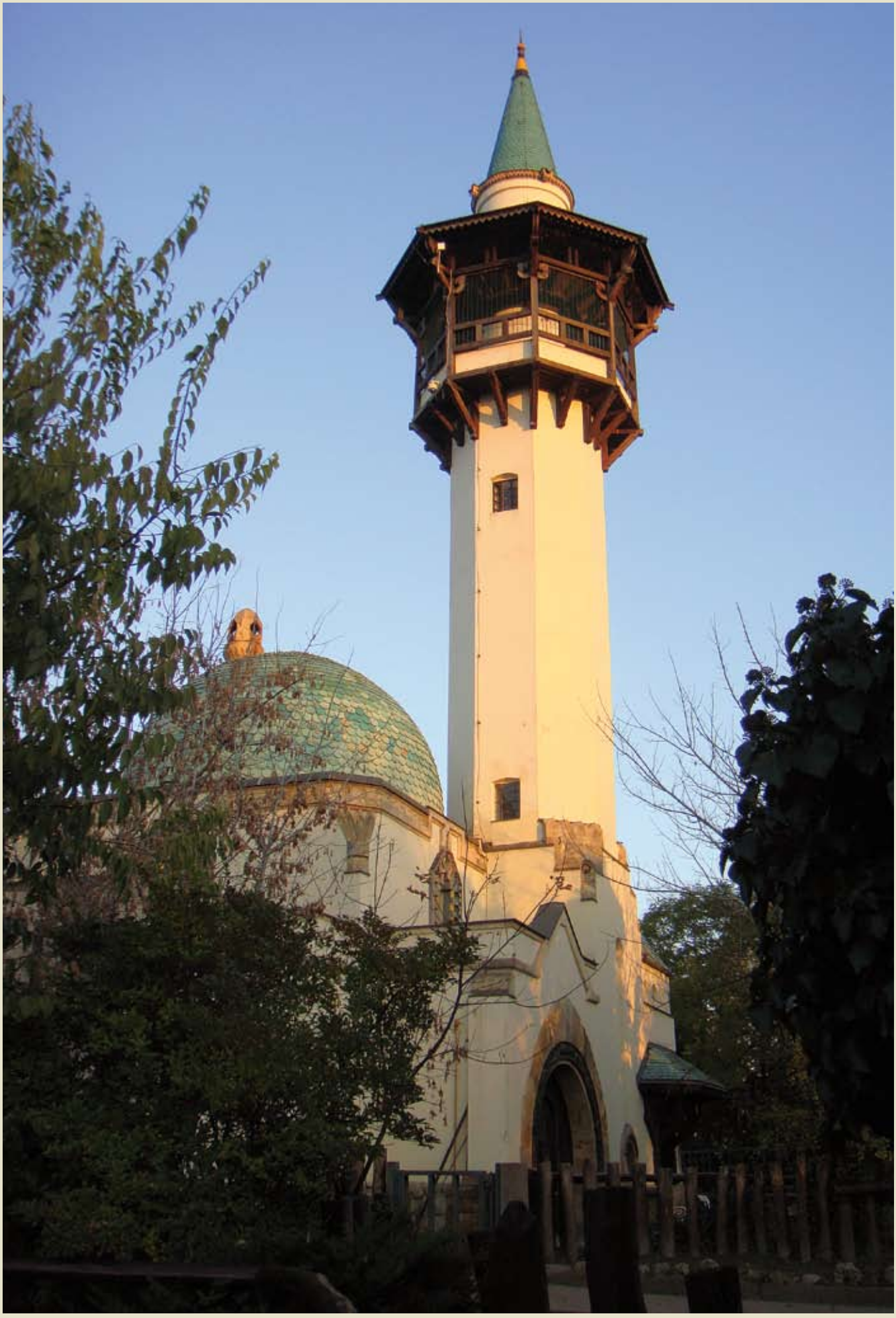
Nahoře: Pavilon zeber a žiraf.
Vpravo dole: Detail vstupu do pavilonu zeber a žiraf,
Vlevo dole: Norský srub a vikýř pavilonu kočkovitých šelem.
Na zadní straně obálky: Pavilon slonů a hrochů.